

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN ONUNCU YIL KUTLAMALARI

Dr. NEZAHAT DEMİRHAN*

"Türk milleti!

*Ebediyete akıp giden her on senede bu büyük millet
bayramını,*

*Daha büyük şereflerle, saadetlere huzur ve refah içinde
kutlamamı gönülden dilerim.*

Ne Mutlu Türküm Diyene..."¹

Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanından itibaren geçen on yıl Cumhuriyet-tarihimizin en önemli ve kritik dönemi idi. Bu dönem, Türkiye'de, Atatürk önderliğinde bir yenileşme ve Türk ulusuna yeni bir kimlik kazandırmak çabasının yoğunlaştığı bir süreç olmuştur. Öte yandan içerde, savaşın kötü etkileri silinmeye çalışırken, bir yandan da rejim karşıtı kişilere karşı mücadele verilmiştir. Dışarda ise, kendi gücüyle varlığını sürdürebilen saygın bir devlet olarak tanınabilmek için büyük bir çaba gösterilmiştir. Bu çabalar genç Cumhuriyet'in gücünü zorlamış, fakat, birlik ve beraberlikle kenetlenmiş bir ulusun başaramayacağı bir şey olmadığını göstermiştir. Bu başarıda en önemli etkenlerden biri ise, ulu önder Atatürk'ün Türk ulusuna duyduğu sonsuz güven ve yılmadan sürdürdüğü inkılap hareketleridir.

Bununla beraber, bazı çevrelerde Cumhuriyet'in ilk on yılı, yeni rejimin devam edip etmeyeceği sorusunun gündemde olduğu bir dönemdi. Türkiye'de Cumhuriyet'in sürekli olmayacağı kuşkusu bazı yabancı devlet adamlarının düşüncelerinde canlılığını korumakta idi. Nitekim İsmet Paşa, Lozan Konferansı ile ilgili anılarında bu konuda şunları söylemiştir;

* Yıldız Teknik Üniversitesi Atatürk İnkeleri ve İnkılap Tarihi Öğrt. Gör.

1 Atatürk'lün 29 Ekin 1933 günü okuduğu Onuncu Yıl Nutku'nun tıpkı basımı için bkz. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt I., Sayı : 2 Mart 1985 , s. 507-509.

"Güçlüğü hatırlamak için size söylüyorum. Orada (Lozan Konferansı'nda) bir akşam, İngiliz delegesi Lord Curzon, yanında Amerika delegesi varken bana şöyle dedi;

- Aylardan beri müzakere ediyoruz. Arzu ettiğimiz hiçbirini alamıyoruz. Vermiyorsunuz, anlayış göstermiyorsunuz. Memnun değiliz sizden. Ama, ne redderseniz cebimize atıyoruz. Cebimizde saklıyoruz.

- Memleketiniz haraptır. Yarın geleceksiniz. Bunları tamir ettirmek için, kalkınmak için yardım istiyacaksınız. O zaman, bu cebimize koyduklarından her birini birer birer çıkarıp size vereceğim...,

Ben cevap verdim:

- Çok emekle bu neticeye varmışızdır. Şartlarımız Milletimize göre haklıdır. Bunları alalım. Siz şimdi verin. Sonra gelirsek, istediğinizi yapın..."¹²

Yenileşme çabalarının yoğunlaştığı ilk on yılın sonuna kadar genç Cumhuriyet'in devamlılığı konusunda var olan kuşkunun dağıldığı söylenemez. Bu nedenle, Atatürk Türkiye'sinde, Cumhuriyet'in ve devletin varlığını sonsuza kadar sürdürebilmesi, güçlü temellere oturtulmasını gerekli kılmıştır. Bu temeller öyle sağlam atılmalıdır ki bir daha eskiye dönüş mümkün olmasın ve bütün kuşklar dağılabilsin.

Gerçekten, 1923'de devralınan, uzun süren savaşlar nedeniyle harap olmuş, kaynakları kurtulmuş, nüfusu azalmış yokluklar içindeki Türkiye ile 1933'de hukuk ve eğitim sistemini, teknolojisini, sanayisini, tarımını

² Toktamış Ateş, "Lozan'ın Düşündürdükleri", **Bilmek ve Bilmemek**, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1989, s. 151

ve ticaretini değiştiren ve geliştiren Türkiye arasında büyük fark vardı. Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan ve birbiri arkasından getirilen yeniliklerin Türk devlet ve toplum düzeninde on yıl sonunda bu önemli değişikliği yaratması, uygulayıcıların kararlılığının yanısıra, Türk toplumu tarafından benimsenip sahip çıkmasıyla mümkün olabilmektedir. Bu gelişmeler Cumhuriyet ve inkılaplarla getirilen yeni düzenin sürekli olacağı düşüncesine kuvvet kazandırmıştır.

Buna rağmen Atatürk'e göre bu yapılanlar asla yeterli değildi. Onuncu Yıl Nutku'nda "Yurdumuzu dünyanın en mamur ve medeni milletler seviyesine çıkaracağı" sözleriyle Türk inkılabının çağdaşlaşmaya yönelik hedefini gösteriyordu. Onuncu Yıl Marşı'nda da nüfusun On yılda on beş milyona varması ve ülkenin dört bir yanının demir ağlarla örülmesi övünerek anlatılıyordu.

Yoğun çabalarla geçen ve bir varoluş mücadelesinin verildiği bu kritik dönemin sonunda "Cumhuriyet'in Onuncu Yılı" görülmemiş güzellikte ve coşkulu kutlanması ona çok farklı ve özel bir anlam kazandırmıştır.

A- KUTLAMA HAZIRLIKLARI

Cumhuriyet'in onuncu yılı kutlamalarının benzersiz bir şekilde gerçekleşmesi ve duyulan gururun herkesce paylaşılmasının ancak devletin bütün hazırlıkları üzerine alması ile mümkün olacağı düşünülmüş ve konu devlet düzeyinde ele alınmıştır. Bu nedenle hükümetin çalışmalarını eksiksiz yürütebilmesi için 11 Haziran 1933 tarihinde "*Cumhuriyet'in İlanının Onuncu Yıl Dönümü Kutlama Kanunu*"³ adı altında bir kanun çıkarılmıştır. Çalışmalar ilerledikçe bunu diğer kanun ve kararnameler izlemiştir. Kutlama işini çıkardığı kanun ve kararnamelerle yürütmesi, Devletin Cumhuriyet'in onuncu yıl kutlamalarına verdiği önemin en büyük kanıtı olmuştur.

Onuncu yıl kutlamalarının ülke genelinde, köylere, varıncaya kadar

3 *Resmî Gazete* 26 Haziran 1933, Sayı 2437, s.1

kutlanması hedeflenmiştir. Bu amaçla işi merkezde yürütecek olan başbakanlığa bağlı olmak üzere C.H.F'sı Umumi Katibi Kütahya Milletvekili Recep (Peker) Bey'in başkanlığında, C.H.F'sı Umumi katibi Erzurum Milletvekili Nafi Atuf ile Milli Mudafaa, Dahiliye ve Maarif Vekilleri Müsteşarlarından oluşan "*Kutlama Yüksek Komisyonu*"⁴ kurulmuş ve 15 Temmuz 1933 tarihinde ilk toplantısını yapmıştır. Ayrıca, Kutlama Yüksek Komisyonu'na bağlı olmak üzere il ve ilçelerde de "*Komite*" ve "*Heyetler*"⁵ oluşturularak çalışmalar sürdürülmüştür. Bütün bu çalışmalar için 1933 mali yılı bütçesinden 50000 TL. gibi önemli bir miktarda kaynak ayrılmıştır. Yapılan harcamalarda merkezde Ankara Vilayet Komitesi, illerde ve kazalarda İl ve Kaza Komiteleri yetkili kılınmıştır.⁶

B - KUTLAMA TÖREN VE ETKİNLİKLERİ

Cumhuriyet'in ilk on yıldaki gelişimin getirdiği güzelliklerin ve mutluluğun heyecanını herkese duyuracak bir şekilde ve değerinde olması için, kutlamaların çok sesli hareketli, renkli ve anlamlı olması için gösterilen çabalar ona farklı özellik vermekte idi:

Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Dönümü için başlayan çalışmalar çerçevesinde, kısa sürede ve eldeki olanaklarla, çok özel ve anlamlı bir biçimde kutlanması amacıyla çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir. 1930'lu yıllar Türk İnkılabı'nın toplumun tabanına benimsetme çalışmalarına hız verildiği yıllar olmuştur. Bunun doruğa ulaştığı Cumhuriyet'in Onuncu yılında sergilerle, konferanslarla halk kürsüleri ve afişlerle halkın Cumhuriyet'in değerlerini ve inkıbalın getirdiklerini anlaması hedefi ağırlık kazanmıştır.

Bu amaçla 19 Ekim 1933 tarihli ve 2319 sayılı ek bir yasa ile, Yüksek Komisyon'un davetlisi olarak gelen 200 konuğun Devlet Demiryollarından ücretsiz seyahat etmelerine olanak tanınmıştır. Ayrıca, İstanbul'da bastırılmış olup "İnkılap" ve "Bağımsızlık"ı anlatan ve ağırlığı on tona

4 *Resmi Gazete* 15 Temmuz 1933, Sayı 2452, s.1

5 *Hakamiyeti Milliyet Gazetesi* 16 Temmuz 1933, Sayı 4306, s.1

6 *Resmi Gazete* 16 Teşrinievvel 1933, sayı 2530, s.1

kadar yayınların Devlet Demiryolları tarafından Ankara'ya ücretsiz olarak taşınması için karar alınmıştır.⁷

Cumhuriyet'in Onuncu yılı kutlamaları bazı özellikleriyle de bir örnek olma özelliğini taşımıştır. En önemli özelliklerinden biri, bu bayramın üç gün, ve gündüz tören ve şenliklerle kutlanmasıdır.

Ayrıca, O yıla kadar Cumhuriyet Bayramları merkezlerde kutlanırken Onuncu Yıl kutlamaları köyleri de içine aldığından bütün yurdu saran coşku ve heyecan dalgası yaratmıştır. Öncelikle hazırlanan "*Köy Kutlama Programı*" çerçevesinde üç gün boyunca köylerde konferans verilmiş ve tiyatro gösterileri düzenlenmiştir. Kutlama Yüksek Komisyonu tarafından hazırlanan ve "*Köylülere Konferans*" adını taşıyan kitapçıklar köylere dağıtılmıştır.⁸

Cumhuriyet'in Onuncu Yıl kutlamaları çerçevesinde 29 Ekim 1933 tarihinden itibaren *Yurt* adında köylüye yönelik gazete çıkarılmaya başlandı. *Yurt* gazetesinin ilk sayısı CHF İdare Heyeti'ne ve bölgelerindeki her köye ikişer tane olmak üzere parasız olarak köylere dağıtılmıştır.

Bayram süresince, köylerde yaşayan ve Köy Komitesi'nce seçilen köylü vatandaşlar, kentde konuk edilip ağırlanmışlardır. Bunlardan bazıları törenlerde katılımcı olarak yer almışlardır. Örneğin Ankara'da 600 yaya ve 1000 atlı olmak üzere 1600 köylünün konuk edilmesi için Ankara'daki bütün ilkokullar 17 Ekim 1933 tarihinden itibaren 20 gün süreyle tatil edilmiştir.⁹ Bu durumun o zamana kadar varlığını koruyan köylü-kentli arasındaki uçurumu kapatmaya yönelik bir davranış olduğu gibi, Cumhuriyet'in onlara verdiği "efendi"liğin sözde kalmadığını göstermekte idi.

Bu arada köylü konukların yanı sıra, yabancı konuklar da Ankara'ya gelmişlerdir. Bunlar arasında önemli bir yeri olan Sovyet Heyet'inde

7 *Resmî Gazete* 23 Teşrinievvel 1933, sayı 2536.

8 Yüksek Kutlama Komisyonu, *Köylülere Konferans* (1933), s. 1-5

9 Enver Behnan, *Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Ankara'da Nasıl Kutlandı*, Hakimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara 1934, s.7.

Heyet başkanı Sovyet Harbiye Komiseri Vorolişof, Kızılordu Süvari Umumi Müfettişi Budiyeni, Muarif Komiser Muavini Krijanisvki ile çeşitli üst düzey yöneticileri ve gazeteciler olmak üzere 26 Ekim'de yurdumuza gelmişlerdi. Ayrıca, Ankara'da yapılacak tören sırasında bayram uçuşlarına katılmak üzere Rus Hükümeti adına ordumuza hediye edilen uçakları getiren Bir Sovyet Heyeti de yurdumuza gelmişlerdir.¹⁰

Rus Heyeti dışında yurdumuza gelen yabancı konuklar arasında yer alan Bulfar Heyeti de Maarif Nazırı M. Boyaciyef ve General Markof başkanlığında Onuncu yıl kutlamalarına katılmak üzere 27 Ekim 1933 günü Ankara'ya gelmiştir.¹¹

Bu sırada Balkanlarda kurulması düşünülen pakt için Türkiye'nin iyi ilişkiler kurmaya özen gösterdiği Yunanistan'da, Yunan Hükümeti'ni temsilen Hava Kuvvetleri Kumandanı General Adamidis başkanlığında bir heyeti Ankara'ya göndermiştir.¹²

Aynı tarihlerde CHF'nin dolayısıyla da Cumhuriyet yönetiminin resmi yayın organı olan *Hakimiyeti Milliye* gazetesi köylere daha ucuza satılmaya başlanmıştır. Posta kutusu bulunan köylere gönderilecek *Hakimiyeti Milliye*'nin yıllık abone bedeli 17 liradan 9 liraya indirilmiştir (% 47.1)¹³

Cumhuriyet'in 10.yılı kutlama programı çerçevesinde 20000 civarındaki köye CHF tarafından Türk bayrağı ve Altı oklu CHF bayrağı gönderilmiştir.¹⁴

Bunların dışında hazırlık çalışmaları arasında yayın etkinliklerinin de önemli bir yeri vardır. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Türk devlet ve toplum hayatında başlayan gelişmenin ilk on yılda aldığı yolu anlatabilmek için, Kutlama Yüksek Komisyonu tarafından "*Rehber Kitap*" hazır-

10 *Hakimiyeti Milliye Gazetesi* 24 Birinci Teşrin 1933, Sayı 4396, s.1.

11 *Cumhuriyet Gazetesi* 28 Teşrinievvel 1933, Sayı 3405, s. 1.

12 *Milliyet Gazetesi* 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 2773, s.1.

13 Hakkı Uyar-Türkan Çetin "Yurt Gazetesi" *Toplumsal Tarih* Sayı: 1 (Ocak 1994), s. 51-57

14 *Resmi Gazete* 22 Teşrinievvel 1933, Sayı 2535.

lanmış ve bütün yurttaki kurum ve kuruluşlara dağıtılmıştır.¹⁵ Toplam sayfa sayısı 2155 olan Rehber Kitap içinde ayrıca, 2 harita ve 46 grafik yer almıştır. Komisyon bu kitabın Yurt dışında, Türkiye hakkında en doğru bilgiyi edinmek için başvuru kitabı olarak değerlendirileceğini düşünerek kitaptan Fransızca özetler çıkararak Anadolu Ajansı aracılığıyla dünya basınına göndermiştir.¹⁶

Bayram süresince, meydanları ve duvarları süslemek üzere Yüksek komisyon tarafından hazırlanan 25 resimli ve yazılı afiş serisinin her birinden 8 bin adet Ankara'da bastırıldıktan sonra bütün yurda dağıtımı yapılmıştır.¹⁷

Kutlama Yüksek Komisyonu, ülkenin bütün fikir ve sanat çevrelerini göreve çağırarak, inkılabın yüksek anlamını ve ilk on yıldaki atılımları anlatacak söylev, piyes ve şiirlerin yazılmasını istemiştir. Bu amaçla yazılan bütün eserlerindende posta ücreti alınmamıştır.¹⁸

Cumhuriyet'in Onuncu yıl dönemine özgü olmak üzere, topçu kıtası bulunan yerlerde ve donanmanın belirli gemilerinden Cumhuriyet'in Büyük Millet Meclisi'ne kabul edildiği 29 Ekim günü saat 20.30 da 101 adet top artışı yapılmıştır.

Onuncu Yıl Kutlamalarında, ilgi çeken diğer bir özellik de, bayram süresince evlerin, sokakların, binaların, caddelerin ve meydanların bayraklarla, afişlerle ve taklarla süslenmesi ve geceleri evler ile binaların ampullerle veya fenerlerle aydınlatılmış olmasıdır.

İlginç bir özellikde, bu bayramda yurdun her yanında bayram törenlerinin yapıldığı bütün meydanlara "Cumhuriyet'in Meydanı" adını verilmesidir. Ayrıca, "Toprak Alma Töreni" adı altında yapılan anlamlı bir törenle de meydanlardan alınan toprakların birlik ve beraberlerin bir sembolü olarak Ankara'ya gönderilmesidir.¹⁹

15 Bkz. Kutlama Yüksek Komisyonu *Onuncu Yıl Rehberi 1923-1933* Ankara, 1933, Makimiyeti Millîye Matbaası.

16 *Milliyet Gazetesi* 20 Teşrinî Evvel 1933, Sayı 2764, s. 5.

17 *Hakimiyeti Millîye Gazetesi* 23 Ekim 1933, SAYI 4405, s.4.

18 *Milîyet Gazetesi* Teşrinievvel 1933, Sayı 2751, s.3

19 *Cumhuriyet Gazetesi* 22 Teşrinievvel 1933, Sayı 3399, s. 6

Bu bayramda, şehirlerin önemli meydanlarında "Halk kürsüleri" nin kurulması dikkat çekicidir. Bu kürsülerde ismini daha önce il Kutlama komisyonu'na yazdıran kişiler Cumhuriyet ve İnkılap konularında konferanslar vermişlerdir.²⁰

Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Dönümü Kutlaması nedeniyle İstanbul Üniversitesinde Cumhuriyet ve İnkılaplarımız konulu halka açık konferanslar verilmiştir. Halkın Konferanslara ilgisini çekebilmek için günlük gazetelere verilen ilanlarla duyuru yapılmıştır. Öte yandan, Cumhuriyet'in Onuncu Yılı, Üniversite'de inkılaplara yönelik çalışmaların başladığı yıl olması nedeniyle özel bir öneme sahiptir. Çünkü, 1933 yılında yapılan Üniversite reformu içinde 21 Haziran 1933 yılında İstanbul Üniversite'sinde bir "İnkılap Enstitüsü"nin kurulduğu ve İnkılabımızın ekonomik, sosyal ve hukuki temellerinin öğrenciye ders olarak okutulmak üzere çalışmalara başlandığı yıldır. Bu nedenle, Üniversite'de başlayan Onuncu yıl ile ilgili konferanslar bu alanda bir ön çalışma olmuştur.

Kutlama Yüksek Komisyonu yabancı ülkelerdeki radyo gazeteler gibi yayın organlarından yararlanarak yeni Türkiye'yi bütün dünyaya anlatabilmek amacıyla girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerin sonunda bazı yabancı dergiler olağanüstü ekler çıkarmışlardır. Ayrıca, başta Bükreş olmak üzere, Vaşington, Peşte, Varşova, Stocholm, Londra, Kahire, Bern, Lahey radyolarında özel programlar düzenlenmiştir.²¹

Sonuç; Bütün bu hazırlıkların sonunda Türkiye, Cumhuriyet'in Onuncu Yıl dönümünü çok anlamlı ve coşkulu kutlanmıştır. Pek çok özellikleri üzerinde toplayan "Onuncu Yıl" kendisinden sonra gelen kutlamalara örnek teşkil etmiştir. Onuncu Yıl Kutlamaların en önemli yönü Cumhuriyet'in kendini tanıtabilmek fırsatını iyi değerlendirebilmiş olmasıdır. Bayramın ilk gününden itibaren Türk halkı Cumhuriyet Bayramı'nı gerek katılımcı gerek izleyici olarak içten gelen bir sevinç ve gururla kutlarken Cumhuriyet'e olan inancını ve güvenini göstermiştir.

20 *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Teşrinievvel 1933, Sayı 3399, s. 5.

21 *Milliyet Gazetesi* 20 Teşrinievvel 1933, Sayı 2764, s. 5.

KAYNAKÇA

Afyon İli Kutlama Komitesi Başkanlığı,
Büyük Cumhuriyet Bayramı Programı, Dogan Matbaası, Afyon 1993.

Atay, Falih Rıfki, *Çankaya*, Kral Matbaası, İstanbul 1984,
Ateş Toktamış, "*Lozan'ın Düşündürdükleri*" İstanbul 1989

Bilmek ve Bilememek , Yaylacık Matbaası, İstanbul 1989
Cumhuriyet Halk Fırkası, İstanbul Vilayet İdare Heyetinden Alınan Bilgilerin Fotokopisi

Cumhuriyetin Onuncu Yılı İçin Şiirler Destanlar, Hakimiyeti Milliye Matbaası Ankara 1933,

Enver Behnan, *Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Ankara'da Nasıl Kutlandı*, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara 1934,

Kutlama Yüksek Komisyonu, Onuncu Cumhuriyet Bayramında Köylülere Konferans (yer ve tarih yok)

Kutlama Yüksek Komisyonu, *Onuncu Yıl Rehberi* , Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara 1933

Milliyet Gazetesi 50 Yıllık Yaşantımız, C.I. İstanbul 1975.

Hüseyin Cahit "Türkiye Cumhuriyetinin Onuncu Yıl Dönümü",
Çağdaş Düşünce Işığında Atatürk, Eczacıbaşı Vakfı Yayınları.

Uyar, Hakkı- Çetin, Türkan, "Yurt Gazetesi", İstanbul 1983.

Toplumsal Tarih Sayı; 1 (! Ocak 1994), s. 51-57

Suphi Nuri, "Cumhuriyetin İkinci On Yılı," *Varlık Mecmuası* , No. 8 (29 Teşrinievvel 1933)

Sürelî Yayınlar ve Gazeteler

Akşam Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi

Fikir Hareketleri Mecmuası

Hakimiyeti Milliye Gazetesi

Ülkü Halkevleri Mecmuası

Resmî Gazete

Arılık Dergisi